

Адміністративне ПРАВО і ПРОЦЕС

ISSN 2227-796X

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 /2024

Журнал «Адміністративне право і процес» містить результати сучасних наукових досліджень у галузі адміністративного та адміністративного процесуального права України й зарубіжних країн. Дописувачами журналу є провідні українські та європейські вчені, молоді науковці, юристи-практики. Запропонована структура журналу відтворює систему адміністративного права, адміністративного процесуального права, яка відповідає сучасному європейському вченню про сутність і внутрішню побудову цих галузей права.

Для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, юристів-практиків, а також студентів юридичних факультетів та вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

**Видається чотири рази на рік
Засновано 2012 року**

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з юридичних дисциплін (081 – Право) (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643)

Статті у виданні перевірені на наявність плагиату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Журнал внесений
до Index Copernicus International**

Адреса редакційної колегії:
вул. Володимирська, 60,
м. Київ, 01601, Україна
Телефон: +38 (099) 608 73 25
E-mail: aprlaw@uni.kiev.ua
Зареєстровано:
Державною реєстраційною
службою України.
Свідоцтво про державну
реєстрацію –
КВ № 18863–7663 Р
від 28.04.12
Засновник:
Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка.

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Редакційна рада

**Мельник
Роман
Сергійович**

доктор юридичних наук, професор, професор
Вищої школи права Університету КАЗГЮУ
імені М. С. Нарікбасва, головний редактор журналу;

**Гревцова
Радміла
Юрійвна**

кандидат юридичних наук, доцент, директор Центру
медичного права юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка;

**Кормич
Борис
Анатолійович**

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
морського та митного права Національного університету
«Одеська юридична академія»;

**Кузнichenko
Сергій
Олександрович**

доктор юридичних наук, професор;

**Лукач
Ірина
Володимирівна**

доктор юридичних наук, професор;

**Посидинок
Валерія Вікторівна**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
господарського права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;
професор Університету Миколаса Ромеріса, член Комісії
з розгляду адміністративних спорів Литви (Литва);

**Доктор
Еггле
Білевичюте**

професор Лабораторії правосуддя, Лабораторії прав людини
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

**Доктор
Тома
Бірмонтіен**

професор, завідувач кафедри Жана Моне
Кентерберійського університету (Нова Зеландія);

**Наталія
Чабан**

доцент юридичного факультету Загребського
університету (Хорватія);

**Лана
Офак**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права юридичного факультету
Кіпрського Університету (Кіпр);

**Костас
Параскева**

народний депутат України, доктор юридичних наук,
професор;

**Совгіря
Ольга
Володимирівна**

науковий працівник в галузі міжнародного права Інституту
міжнародних правових досліджень (ISGI) Національної
дослідницької ради (CNR) (Рим, Італія);

**Джанфранко
Тамбуреллі**

Лабораторія соціальних технологій, Лабораторія
посередництва та сталого розв'язання конфліктів
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

**Доктор
Агне
Тваронавічіс**

доктор юридичних наук, професор, Університет Гранади
(Іспанія).

**Естаніслао
Арана Гарсія**

Administrative LAW and PROCESS

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

№ 3 /2024

"Administrative law and process" publishes the findings of research on administrative law and administrative procedural law of Ukraine and foreign countries. Authors of the journal are leading Ukrainian and European scholars, young researchers, legal practitioners. The journal's structure renders the system of administrative law, administrative procedural law which is in line with modern European doctrine of the essence and internal composition of the above law branches.

Target readers are representatives of public and local authorities, legal practitioners as well as students of law faculties and law schools.

Frequency: four times a year
Established in 2012

The journal is entered into the list of Ukrainian scientific professional editions (category "B") in juridical disciplines (081 – Law) (The Order of the Ministry of Science and Education of Ukraine dated December 28, 2019 No 1643)

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

The journal is included in Index Copernicus International

Address of the editorial office

60 Volodymyrska str.,

Kyiv, 01601, Ukraine

Contact number:

+38 (099) 608 73 25

E-mail: applaw@uni.kiev.ua

Registered by the Ministry

of Justice of Ukraine

Certificate of state registration

KB № 18863 – 7663 P

dated 28.04.12

Founder:

Taras Shevchenko National

University of Kyiv.

Publishing house
"Helvetica"
2024

Editorial Board

Melnyk Roman Serhiiovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Law School, M. Narikbayev
KAZGUU University,
Editor-in-chief of the journal;

Hrevtsova Radmila Yuriiivna

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Director
of the Center for Medical Law of the Faculty of Law of Kyiv
National Taras Shevchenko University;

Kormych Borys Anatoliiovych

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Maritime
and Customs Law of the National University "Odessa Law
Academy";

Kuznichenko Serhii Oleksandrovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor;

Lukach Iryna Volodymyrivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor;

Poiedynok Valeriia Viktorivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor
at the Department of Commercial Law of the Taras
Shevchenko National University of Kyiv;

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė

Professor at Mykolas Romeris University; Member
at Lithuania Administrative Disputes Commission
(the Republic of Lithuania);

Dr. Toma Birmontien

Professor at Justice Laboratory, Human Rights Laboratory
of Faculty of Law of Institute of Public Law, Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Natalia Chaban

Professor, Head of Jean Monnet Chair, University
of Cantenbury (New Zealand);

Lana Ofak

Associate Professor at the Faculty of Law, University
of Zagreb (Croatia);

Costas Paraskeva

PhD (law), associate professor at Administrative law
department, Faculty of Law, University of Cyprus (Cyprus);

Olga V. Sovgyria

People's Deputy of Ukraine, Doctor, Professor;

Gianfranco Tamburelli

Researcher of International Law at the Institute of International
Legal Studies (ISGI) of the National Research Council (CNR),
(Rome, Italy);

Dr. Agne Tvaronaviciene

Social Technologies Laboratory, Mediation
and Sustainable Conflict Resolution Laboratory of Faculty
of Law, Institute of Public Law of Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Estanislao Arana Garcia

Prof. Dr., Universidad de Granada (Spanien).

ЗМІСТ

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Ємець Іван

НАДАННЯ ПРАВОЗАХИСНИМИ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
ПРАВНИЧИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ: ФОРМИ ТА МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ5

Перунова Ольга

ВІДМІННІСТЬ СЕКСУАЛЬНИХ ДОМАГАНЬ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КОНТЕКСТІ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....21

НАУКОВИЙ АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Семіноз Світлана

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ
«СТИМУЛЮВАННЯ ПРОДАЖУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ»32

CONTENTS

LEGAL PRACTICE IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE PROCESS AND LAW

Ivan Iemets

PROVISION OF LEGAL SERVICES TO THE POPULATION BY HUMAN RIGHTS PROTECTION NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: FORMS AND LIMITS OF COMPETENCE	5
---	---

Olha Perunova

DIFFERENCES BETWEEN SEXUAL HARASSMENT AND OTHER SEXUAL OFFENSES	21
--	----

SCIENTIFIC ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE

Svitlana Seminoh

ON DEFINING THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “SALES PROMOTION OF TOBACCO PRODUCTS”	32
--	----

НАДАННЯ ПРАВОЗАХИСНИМИ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПРАВНИЧИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ: ФОРМИ ТА МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ

Мета. Метою статті стало з'ясування типових форм діяльності неурядових правозахисних організацій і визначення меж їхньої компетенції у наданні правничих послуг населенню.

Методи. Методологія дослідження уособлена низкою загальних, філософських і спеціальних методів, серед яких: діалектичний, компаративістський, аналізу та синтезу, системно-структурний та ін. Теоретичною основою дослідження стали положення національного законодавства та міжнародно-правових договорів, теоретичні напрацювання українських учених, статuti правозахисних неурядових організацій. Комплексний підхід у застосуванні методів наукового пізнання забезпечив логічний виклад матеріалу, достовірність та обґрунтованість отриманих висновків.

Результати. На підставі узагальнення чинних положень національних і міжнародних правових актів визначено, що діяльність правозахисних неурядових організацій передусім впорядкована нормами Конституції України, ратифікованими Україною міжнародно-правовими договорами, Законом України «Про громадські об'єднання». Ними гарантована багатоманітність як у формах діяльності, так і у визначенні цілей і завдань діяльності. Правозахисним організаціям України притаманна певна неоднорідність та, попри це, їх можна класифікувати на організації загального правозахисного напрямку та профільні організації. Форми їхньої діяльності здебільшого носять інформаційний та освітній характер.

Висновки. За загальним правилом правозахисні неурядові організації уповноважені надавати правничі послуги, однак окремі форми, які, зокрема, полягають у представництві інтересів особи у судах та інших органах державної влади, здійсненні захисту особи від обвинувачення тощо, уповноважені реалізовувати представники органів адвокатури, адже в цьому контексті важливо неухильно дотримуватися принципу професійності. Отже, правозахисні неурядові організації, які мають на меті представляти інтереси осіб в органах державної влади, у судах тощо, мають подбати про те, щоб у їхньому складі були особи, які мають право займатися адвокатською діяльністю, адже лише тоді діяльність останніх відбуватиметься у межах правового поля. Правовою основою діяльності таких адвокатів усе одно буде залишатися договір про надання правничих послуг, який не тільки врегульовуватиме порядок взаємодії сторін, які його уклали, але й буде підставою для ініціювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката, якщо якість правничих послуг, наданих ним, буде низькою і не відповідатиме положенням законодавства та міжнародним стандартам. Таким чином, хоча роль правозахисних неурядових організацій у суспільстві зростає, проте межі їхньої компетенції в наданні правничих послуг для населення обмежені та полягають переважно в реалізації заходів інформаційного та освітнього характеру.

Ключові слова: учасник правових відносин, інститут держави, інститут громадянського суспільства, адвокат, правнича допомога, правнича послуга, правосуб'єктність, повноваження.

Ємець Іван,

кандидат юридичних
наук, докторант
Національного наукового
центру «Інститут судових
експертиз ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції
України
orcid.org/0009-0003-
9056-5346
ivan.iemets@ukr.net

1. Вступ

Стрімкий розвиток суспільних відносин актуалізує питання їх нормативного врегулювання. Особливо важливо це в частині визначення специфіки діяльності органів державної влади, які зобов'язані діяти у порядку, передбаченому Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України). В умовах, коли наша держава опинилася перед потребою забезпечення національної безпеки в умовах збройної агресії, з огляду на тривалий процес переформатування підходів до провадження професійної діяльності урядових і неурядових організацій, завдання щодо забезпечення та дотримання прав і законних інтересів усіх учасників суспільних відносин суттєво загострилося. Це вчергове актуалізувало потребу, щоб учасники суспільних відносин діяли в межах правового поля під час реалізації своїх прав та обов'язків, взаємодії із фізичними особами та з іншими учасниками суспільних відносин.

Суб'єктами, активно залученими до реалізації правозахисної функції в нашій державі, є інститути громадянського суспільства. Незважаючи на те, що роль неурядових правозахисних організацій у забезпеченні прав і свобод людини є не настільки вагомою, як правоохоронних органів та адвокатури, тенденція до підвищення їхнього впливу на правозахисну сферу невинно зростає.

Дослідженню проблематики діяльності неурядових правозахисних організацій присвячено роботи багатьох учених. Серед останніх досліджень, у яких, зокрема, розкрито проблеми діяльності правозахисних неурядових організацій в умовах воєнного стану, питання протидії тероризму та торгівлі людьми, інші актуальні питання, на нашу думку, вирізняються дослідження А. О. Галая (2015), А. Л. Демиденко (2023), В. В. Пилип (2023), О. В. Щербанюк та О. В. Сінькевич (2023), Р. С. Березовського (2024) та ін. У своїх дослідженнях автори звертають увагу на те, що діяльність інституцій громадянського суспільства відіграє важливу роль у розвитку правової та демократичної держави, сприяє залученню населення до громадської діяльності, забезпечує підвищення рівня правової культури окремих представників суспільства, є джерелом

актуальної інформації про окремі питання, актуальні для населення та держави тощо. Водночас недостатню увагу приділено визначенню меж компетенції правозахисних організацій у наданні правничих послуг населенню. Тобто нашу увагу привертає діяльність неурядових правозахисних організацій у контексті надання ними правничих послуг громадянам, зокрема питання про форми їхньої діяльності, межі компетенції, особливості відповідальності, а також підходи до вирішення дискусійних питань, що виникають у взаємодії з окремими громадянами та державними установами.

Окреслений предмет дослідження зумовив необхідність реалізації такої **мети** – з'ясувати типові форми діяльності неурядових правозахисних організацій і межі їхньої компетенції у наданні правничих послуг населенню. Конкретизація цієї мети знайшла своє відображення в таких завданнях: 1) визначити типові цілі та завдання діяльності правозахисних організацій України на підставі узагальнення теоретичних положень наукових праць і текстурального аналізу статутів цих організацій; 2) з'ясувати механізм реалізації ними правозахисної функції; 3) установити, які правничі послуги надають правозахисні організації населенню, на якій підставі та в якому порядку, де закінчуються межі їхньої компетенції.

2. Методологія. Вивчення предмета та досягнення мети дослідження забезпечені завдяки реалізації низки загальних, філософських і спеціальних методів, серед яких: діалектичний, компаративістський, аналізу та синтезу, системно-структурний та ін. Теоретична основа дослідження представлена положеннями національного законодавства та міжнародно-правовими договорами, ратифікованими Верховною Радою України, теоретичними напрацюваннями українських учених, статутами правозахисних неурядових організацій. Комплексний підхід у застосуванні методів наукового пізнання забезпечив логічний виклад матеріалу, достовірність та обґрунтованість отриманих висновків.

3. Цілі та завдання діяльності правозахисних організацій

Основні цілі діяльності неурядових правозахисних організацій, як правило, пов'язують із наданням правничої допомоги фізичним та юридичним особам, що полягає в припиненні порушення прав особи, притягненні винних осіб до юридичної відповідальності, недопущення зловживання правом окремими суб'єктами, відновлення порушених прав, ініціювання процедур відшкодування збитків, завданих порушенням прав особи (Шуміло, Кравчук, 2018, с. 36). Отже, спрямованість правозахисної діяльності подібна до правоохоронної, проте її ключова відмінність, на нашу думку, – це суб'єкти, залучені до її реалізації.

Якщо звертатися до нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання питань правозахисної діяльності, то вони здебільшого стосуються саме правозахисних громадських організацій або їх окремих представників і членів. Однак окремого закону, котрий врегульовував би їхню діяльність, не існує. Тобто створення та функціонування правозахисних

організацій гарантоване положеннями Конституції України, а також забезпечено нормами Закону України «Про громадські об'єднання», що визначає правові й організаційні принципи реалізації права на свободу об'єднання громадян, регламентує порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань. Фактично це базові нормативно-правові акти, які є визначальними в діяльності правозахисних та інших громадських організацій.

До міжнародно-правових актів, що є правовою основою діяльності правозахисних організацій, належать «Декларація про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загальновизнані права людини та основні свободи (Декларація ООН про правозахисників)», прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1998 р. Нею гарантовано право кожної людини індивідуально та разом з іншими заохочувати і прагнути захищати та здійснювати права людини, основоположні свободи на національному та міжнародному рівнях (Декларація ООН про правозахисників, 1998). Сюди ж належить і Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 48/134 про національні інституції з просування та захисту прав людини (1993), а також інші резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо діяльності національних інституцій з питань прав людини та правозахисників. На виконання міжнародних принципів нині прийнято регіональні акти (резолюції, декларації, керівні принципи тощо), які закріплюють «гарантії та заходи захисту прав правозахисників з урахуванням специфіки географічного регіону, культурних особливостей, традицій, віросповідання» (Варнавська, 2020, с. 162). Водночас регіональними організаціями створено спеціальні моніторингові органи, визначено процедури щодо вивчення фактів порушення прав людини правозахисниками, формулювання рекомендацій державам задля запобігання подібним фактам та викоріненню їх, узагальнення та поширення найкращих видів практики у цій сфері.

Окрім цього, Комітетом Міністрів Ради Європи у 2008 р. прийнято «Декларацію щодо поліпшення захисту правозахисників та сприяння їх діяльності», якою засуджено будь-які напади на правозахисників, проголошено недопустимість порушення їхніх прав державами-членами Ради Європи. Текстуальний аналіз цього документа дає підстави узагальнити, що обов'язком кожної держави є створення відповідно до міжнародних стандартів гідних умов для роботи правозахисників (у тому числі шляхом гармонізації законодавства), тим самим сприяючи їм у виконанні їхнього громадського обов'язку, а також, що важливо, забезпечувати право на доступ правозахисників до Європейського суду з прав людини, Європейської комісії із соціальних прав, інших механізмів захисту прав людини згідно із застосованими процедурами тощо (Декларація щодо поліпшення захисту правозахисників та сприяння їх діяльності, 2008).

Зауважимо, що проведений нами аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави констатувати, що неурядові організації, зокрема, і правозахисні, все частіше стають суб'єктами реалізації ініціативи на звернення до суду, що гарантоване ст. 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, згідно з якою «Суд може приймати

заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права» (Конвенція ООН). Як приклад можна навести справу «Бучухану та інші проти Румунії», у якій брала участь як третя сторона правозахисна неурядова національна організація Румунії «АССЕРТ», діяльність якої спрямована на визнання і юридичний захист усіх сімей Румунії, а також захист прав «усіх осіб, незалежно від їхньої сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» (Рішення ЄСПЛ, 2023). Таким чином, участь неурядових організацій у справах щодо захисту прав людини, у тому числі і судових, визначається як одна з форм їхньої діяльності, однак важливо, щоб заявником була особа, права якої було порушено національними органами влади.

Отже, положеннями міжнародних і національних законодавчих актів гарантована багатоманітність та свобода у самостійному визначенні правозахисними організаціями цілей, форм і завдань їхньої діяльності. Тобто в цьому контексті діє диспозитивний метод правового регулювання. Як слушно вказують учені, правозахисні організації України за напрямками діяльності здебільшого поділяють на:

1) організації загального правозахисного напрямку, статутні цілі яких передбачають діяльність вирішення правозахисних проблем;

2) профільні організації, котрі проводять свою діяльність за певним напрямом захисту категорії специфічних прав, тобто діяльність яких носить локальний характер (Грицай, 2014, с. 76–83). Так, прикладом профільної організації є, зокрема, громадська організація «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». Хоча згідно зі статутом метою її створення є «об'єднання жінок-юристок для забезпечення лідерства і необхідних ресурсів для просування жінок у юридичній професії та захист прав і можливостей жінок у всіх сферах суспільного і політичного життя», слід вказати, що представниці цієї організації також надають безоплатну юридичну та психологічну допомогу, а з початком повномасштабної війни займаються підтримкою для потерпілих від сексуального насильства та всіх видів гендерної дискримінації (Статут Юрфем).

Також слід вказати, що ще одним напрямом діяльності правозахисних організацій є здійснення контролю за діяльністю державного апарату в аспекті реалізації та забезпечення прав людини (Захаров, 2007). Прикладом такої діяльності є відвідування установ виконання покарання групою моніторів Харківської правозахисної групи і ГО «Захист в'язнів України» (Інформаційний портал Харківської правозахисної групи, 2024).

Майже кожна правозахисна неурядова організація займається освітньою (просвітницькою) діяльністю. Такі освітні заходи проводяться як для правників, так і для інших громадян, а інформаційні заходи полягають в аналізі

й оприлюдненні для широкого загалу якомога більше інформації про права людини, особливості процедури відновлення порушених прав людини тощо.

На сьогодні середовище правозахисних організацій є неоднорідним, ступінь ефективності їхньої діяльності також відрізняється. Водночас слід констатувати, що в цьому сегменті утвердився певний осередок організацій, які вже тривалий час демонструють результативну діяльність у вирішенні зловбодених питань для українського суспільства. На нашу думку, головна мета діяльності правозахисних організацій полягає в утвердженні та захисті основоположних прав і законних інтересів громадян. Водночас форми діяльності кожної із них суттєво відрізняються, що цілком узгоджується із нормативними принципами, адже законом у цьому питанні гарантована певна диспозитивність, що гарантує можливість самостійного визначення цілей і завдань діяльності.

3. Механізм реалізації правозахисної функції держави неурядовими організаціями

Форми діяльності правозахисних неурядових організацій, як ми вже вказували, можуть бути різними. У юридичній літературі серед них виокремлюють такі:

1) судовий захист прав людини шляхом участі у судовому процесі в національних судах або в ЄСПЛ;

2) взаємодію з міжнародними структурами та органами державної влади України;

3) громадський контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування;

4) правозахисний активізм, що полягає у наданні безпосередньої допомоги, зборі інформації, проведенні різних кампаній та акцій, реалізації освітніх заходів щодо прав людини (Компас, 2020, с. 421–423);

5) документування злочинів (нині актуальні напрями: проти людяності, воєнні злочини, допомога жертвам війни та внутрішньо переміщеним особам (Демиденко, 2023, с. 92–93). Нам здається, що такий підхід є дещо неоднозначним, адже включає у себе не тільки форми, але й напрями діяльності.

З огляду на проблеми захисту прав людини, вказують про можливість виокремлення ще й таких форм, як: «тиск; вплив; взаємодія; партнерство; співробітництво; спільні проекти; спільні робочі групи (громадські організації, державні установи, органи місцевого самоврядування); діалог; спільні дії; коаліції; посередництво; адвокація; мобілізація населення для правозахисної діяльності; роз'яснення; підтримка; вплив на правові, моральні, етнічні та ін. норми і прийняття рішень; посилення легітимності правозахисників на місцевому, національному та міжнародному рівнях; консультативно-дорадча діяльність; співпраця; взаємодія; залучення до загальнонаціональних кампаній; партнерські зустрічі; створення онлайн-платформ» (Березовський, 2024, с. 3). Нам імпонує такий підхід, адже автором надано найбільш повний перелік можливих форм діяльності правозахисних організацій. І хоча не

всі з них поширені серед правозахисних організацій України, проте кожна певною мірою сприяє виконанню правозахисної функції. Реалізація кожної із визначених форм відбувається правозахисною організацією на підставі власної ініціативи та за умови її регламентації статутом такої організації.

Участь громадян, зокрема, у формі неурядових організацій, забезпечується нормативно-правовими положеннями, які втілюють відповідні функціонуючі правові механізми реалізації прав і законних інтересів громадян, організацій тощо. Одним з таких є Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр. (2021). Нею визначено, що діяльність інституцій громадянського суспільства має здійснюватися у співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства на всіх етапах, серед яких – проведення аналізу стану реалізації державної політики у відповідній сфері та визначення тенденцій, виокремлення проблем, вироблення варіантів їх розв’язання, розроблення проєктів рішень, їх імплементації та моніторингу реалізації, оцінювання результативності. У контексті реалізації правозахисної функції визначено, що стратегічним завданням є налагодження ефективної комунікації правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства. Погоджуємося, що здебільшого партнерська взаємодія цих суб’єктів відбувається у формі здійснення громадського контролю за окремими державними органами, спеціально уповноваженими на реалізацію такої діяльності законом (Бурангулов та ін., 2023, с. 18–21), водночас до таких відносимо ще і спільне проведення з правоохоронними органами заходів освітнього й інформаційного характеру тощо.

4. Особливості надання правничих послуг

Законодавцем під правничими послугами запропоновано розуміти «надання правової інформації, консультацій і роз’яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації» (ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу»). Такі послуги, як слушно вказують, не є категорією міжсуб’єктних цивільно-правових відносин, економічним благом (Вільчик, 2013, с. 28–29). У такому випадку послуга скоріше розглядається як інструмент у діяльності суб’єктів права, у тому числі і правозахисних неурядових організацій, які при цьому не несуть юридичної відповідальності перед державою і особою за якість наданої послуги.

Водночас Конституцією України гарантоване кожному право на правничу допомогу, проте у контексті правничої допомоги професійним суб’єктом її надання визначено адвокатуру. Окрім цього, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012) регламентовано порядок набуття статусу

адвоката, кваліфікаційні вимоги, яким має відповідати особа, яка претендує на такий статус, процедуру реєстрації статусу, можливість позбавлення статусу адвоката в разі невиконання або неналежного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків тощо. Проте такі вимоги не висуваються до жодної особи, яка може надавати правничі послуги, тому і правозахисних організацій вони також не стосуються.

Принагідно зауважимо, що аналіз персонального складу багатьох українських правозахисних неурядових організацій засвідчує, що учасником майже кожної з них є особа, яка відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» має статус адвоката, тобто уповноважена професійно провадити адвокатську діяльність. Принагідно зауважимо, що можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за надання неякісних послуг передбачена лише за наявності попередньо укладеного договору про надання правничої допомоги. Таким чином, надання недостовірної правової інформації, консультацій або роз'яснень з правових питань навряд чи стане підставою для притягнення особи до дисциплінарної відповідальності за умови доведення того, що це було здійснено в межах надання правничої допомоги.

У контексті надання правничих послуг у вигляді представництва інтересів особи у судах, то тут практика досить відмінна за переліком суб'єктів, уповноважених на їх реалізацію. Важливо в цьому контексті згадати, що саме процесуальним законодавством визначаються особливості представництва інтересів особи. Тому цілком обґрунтованою видається позиція про те, що адміністративні суди, посилаючись на положення ст.ст. 55–57 Кодексу адміністративного судочинства України, наголошують на можливості представництва інтересів особи у суді виключно адвокатом або законним представником, які наділені адміністративною процесуальною дієздатністю (КАС України). Такі ж принципи закріплено і в інших кодифікованих законодавчих актах, предметом регулювання яких є процесуальні правовідносини.

Отже, з огляду на конституційні положення, а також ті, що викладені в інших законодавчих актах, можемо зауважити, що слід диференційовано підходити до понять «правнича послуга» та «правнича допомога», адже надання перших є компетенцією будь-якого правника та організації, а от стосовно другого – діє виключна монополія адвокатури. Незважаючи на те, що останній підхід періодично зазнає критики у спеціальній літературі, зауважимо, що він відповідає міжнародно-правовим актам. Так, Основними положеннями про роль адвокатів, прийнятими VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 р., визначено, що однією з вимог щодо представника потерпілого є професійність (Основні положення про роль адвокатів, 2000, с. 175), адже вона відіграє вагомe значення у здійсненні ефективного представництва інтересів особи, повноцінної реалізації засади доступу до правосуддя та рівності сторін.

Також не можна оминати міжнародних стандартів, апробованих деякими

зарубіжними країнами. Так, у контексті захисту прав потерпілого слід зауважити, що Комітетом Міністрів Ради Європи оприлюднено 14 червня 2006 р. «Рекомендації Rec (2006) 8 державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів». Нею визначено порядок розроблення стандартів добору і навчання працівників, а також волонтерів, які надають допомогу потерпілим з тим, щоб надавати допомогу жертвам злочинів з дотриманням професійних стандартів, забезпечення їх захисту від вторинної віктимізації (Committee of Ministers of the Council of Europe, 2006). Тобто владні структури, розуміючи вагомість значення для громадян правових консультацій, закріпили порядок підготовки фахівців, котрі можуть надавати її на професійному рівні на волонтерських засадах, чого поки ще немає в Україні. Вважаємо, що такий порядок потребує впровадження і в практику національних правозахисних організацій, адже їхні повноваження в контексті взаємодії з потерпілими від кримінальних правопорушень, у тому числі транснаціональної злочинності, є досить широкими. Так, Законом «Про боротьбу з тероризмом» визначено, що обов'язком об'єднань громадян, організацій, їх посадових осіб є повідомлення даних про терористичну діяльність або будь-яких інших обставин, пов'язаних із цим антисуспільним явищем (ЗУ «Про боротьбу з тероризмом»). Також вони уповноважені брати участь у забезпеченні професійної підготовки відповідних спеціалістів, залучених до протидії тероризму, постраждалих від нього тощо.

Положеннями Закону «Про протидію торгівлі людьми» гарантована можливість забезпечення міжнародного співробітництва у напрямі протидії торгівлі людьми, зокрема, на державному, регіональному та місцевому рівнях. Мають право брати участь громадські організації і в реалізації заходів, спрямованих на попередження протидії торгівлі людьми (ЗУ «Про протидію торгівлі людьми», 2011).

Широкі повноваження громадських об'єднань, що не обмежуються виключно правом на здійснення громадського контролю в аспекті визначення, чи дотримано вимоги законодавства з питань запобігання та протидії домашньому насильству, закріплені положеннями Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». З-поміж іншого ним громадські об'єднання уповноважені вступати у взаємодію із суб'єктами, котрі здійснюють заходи, спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству, безпосередньо реалізовувати такі заходи, надавати дієву допомогу постраждалим тощо (ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 2017).

Також ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» закріплено за громадськими організаціями та громадськістю загалом право «вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції; проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових

актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій; проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції» (ЗУ «Про запобігання корупції», 2014).

Отже, правозахисним організаціям гарантується законом можливість участі та реалізації цілої низки заходів правничого характеру. Одним із міжнародних стандартів надання правничої допомоги є професійність, тому і в контексті надання правничих послуг слід зважати на статус особи, яка є їх надавачем, а також правову підставу її діяльності. Для правозахисних організацій типовим є надання правової інформації, а також проведення консультацій і роз'яснень для населення, заходів інформаційного та освітнього характеру. Водночас за наявності запиту на отримання допомоги для складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, представництва інтересів особи у судах, інших державних органах, забезпечення захисту від обвинувачення, надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації слід звертатися до представників органів адвокатури, центрів з надання безоплатної правничої допомоги.

5. Висновки

На підставі узагальнення чинних положень національних і міжнародних правових актів можемо зауважити, що діяльність правозахисних неурядових організацій передусім впорядкована нормами Конституції України, ратифікованих Україною міжнародно-правових договорів, а також Законом України «Про громадські об'єднання». Тому їм гарантована багатоманітність як у формах діяльності, так і цілях і завданнях діяльності.

Правозахисним організаціям України притаманна певна неоднорідність та, попри це, їх можна класифікувати на організації загального правозахисного напрямку та профільні організації. Форми їхньої діяльності здебільшого носять інформаційний та освітній характер, тобто полягають в аналізі окремих правових проблем і доведенні отриманих результатів до відома населення та інститутів держави з метою стимулювання останніх до проведення процедури вдосконалення окремих правових механізмів регулювання суспільних відносин. Освітні заходи мають на меті підвищення рівня правової культури населення загалом, адже це сприяє запобіганню злочинності, зниженню рівня віктимності тощо. Ці ж заходи проводяться і для представників правничих професій, адже інститути громадянського суспільства – це активні учасники взаємодії і з правоохоронними органами, і з іншими органами державної влади.

За загальним правилом правозахисні неурядові організації уповноважені надавати правничі послуги, однак окремі форми, які, зокрема, полягають у представництві інтересів особи у судах та інших органах державної влади, здійсненні захисту особи від обвинувачення тощо, уповноважені реалізовувати представники органів адвокатури, адже в цьому контексті важливо неухильно дотримуватися принципу професійності. Отже, правозахисні неурядові

організації, які мають на меті представляти інтереси осіб в органах державної влади, у судах тощо, мають подбати про те, щоб у їхньому складі були особи, які мають право займатися адвокатською діяльністю, адже лише тоді діяльність останніх відбуватиметься у межах правового поля. Правовою основою діяльності таких адвокатів усе одно буде залишатися договір про надання правничих послуг, який не тільки врегульовуватиме порядок взаємодії сторін, які його уклали, але й буде підставою для ініціювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката, якщо якість правничих послуг, наданих ним, буде низькою і не відповідатиме положенням законодавства та міжнародним стандартам. Таким чином, хоча роль правозахисних неурядових організацій у суспільстві зростає, проте межі їх компетенції в наданні правничих послуг для населення обмежені та полягають переважно в реалізації заходів інформаційного та освітнього характеру, наданні консультацій з правових питань.

Список використаних джерел:

1. Березовський П.С. Вдосконалення діяльності правозахисних громадських організацій в контексті публічно-управлінських впливів : дис. ... д-ра філософії : 281 «Публічне управління та адміністрування». Одеса, 2024. 271 с.
2. Бурангулов А.В., Геращенко О.С., Залєвська І.І., Удренас Г.І. Якісний контроль за діяльністю Національної поліції України як вимога та умова успішного процесу євроінтеграції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 18–22. <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.3>.
3. Варнавська К.А. Організаційно-правовий механізм захисту правозахисників на міжнародному регіональному рівні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 30. С. 156–163.
4. Вільчик Т.Б. Співвідношення понять правова допомога та правові (юридичні) послуги в юридичній науці та законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-2 (1). С. 26–29.
5. Галай А.О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління : монографія. Київ : КНТ, 2015. 408 с.
6. Грицай І.О. Неурядові правозахисні організації України та Європейського Союзу: інституційний аспект порівняння. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 76–83.
7. Декларація Комітету Міністрів Ради Європи щодо поліпшення захисту правозахисників та сприяння їх діяльності: прийнята Комітетом міністрів 6 лютого 2008 року на 1017-му засіданні постійних представників міністрів. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Defenders/DeclarationHRDCoECommitteeMinisters.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
8. Декларація про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи (Декларація ООН про правозахисників): схвал. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 53/144 (A / RES / 53/144) від 09 грудня 1998 р. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-and-responsibility-individuals-groups-and> (дата звернення: 14.10.2024).
9. Демиденко А.Л. Неурядові (громадські) правозахисні організації як інститут громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 238 с.

10. Діденко А., Зуйков С., Цвілий О. Звіт за результатами моніторингового візиту до Софіївської виправної колонії № 45. *Харківська правозахисна група*. URL: <https://khpg.org/1608814053> (дата звернення: 15.10.2024).
11. Захаров Є.Ю. Про деякі нові риси правозахисного руху в Україні. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL: <https://khpg.org/1196251282> (дата звернення: 25.09.2024).
12. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 15.10.2024).
13. Компас : посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Харків : Право, 2020. 490 с.
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950 № 995_004; ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 14.10.2024).
15. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.10.2024).
16. Національна стратегія у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення: 14.10.2024).
17. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2000. № 1. С. 170–185.
18. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 20.09.2024).
19. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 14.10.2024).
20. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 15.10.2024).
21. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 12.06.2023).
22. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> (дата звернення: 12.06.2023).
23. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення: 13.09.2023).
24. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Національні інститути, які опікуються просуванням і захистом прав людини» від 20 грудня 1993 р. № 48/134. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n94/116/24/pdf/n9411624.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
25. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Buhuceanu and Others v. Romania» від 23.05.2023 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-224774> (дата звернення: 14.10.2024).
26. Статут громадської організації «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»: прийнято рішенням Установчих зборів ГО «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» від 28 серпня 2017 року протокол № 1. *ЮрФем*: сайт. URL: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%AE%D1%80%D0%A4%D0%B5%D0%BC.pdf (дата звернення: 14.10.2024).
27. Шуміло О.М., Кравчук Н.Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (прикладі успішного правозахисного активізму) : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 227 с.
28. Щербанюк О.В., Сінкевич О.В. Роль неурядових правозахисних організацій у забезпеченні збору доказів для Міжнародного кримінального суду в контексті війни в

Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 395–402. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.63>.

29. Committee of Ministers of the Council of Europe (2006). Recommendation Rec (2006) 8 to Member States on assistance to victims of crime. URL: <https://rm.coe.int/16805afa5c> (дата звернення: 01.06.2024).

30. Pylyp V.V. Ukrainian civil society institutions in countering terrorism: International legal standards. *Social & Legal Studies*. 2023. № 6 (3). P. 136–143. <https://doi.org/10.32518/sals3.2023.136>.

References:

1. Berezovskyi, R.S. (2024). Vdoskonalennia diialnosti pravozakhysnykh hromadskykh orhanizatsii v konteksti publichno-upravlinskykh vplyviv [Improvement of the human rights NGOs activities in the context of public administration influences] (Candidate's thesis). Odesa [in Ukrainian].

2. Buranhulov, A.V., Herashchenko, O.S., Zalievska, I.I., Udrenas, H.I. (2023). Yakisnyi kontrol za diialnistiu Natsionalnoi politsii Ukrainy yak vymoha ta umova uspihnoho protsesu yevrointehratsii Ukrainy [Quality control over the activities of the National police of Ukraine as a requirement and condition for the successful European integration process of Ukraine]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. No. 1, pp. 18–22. <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.3> [in Ukrainian].

3. Varnavska, K.A. (2020). Orhanizatsiino-pravovy mekhanizm zakhystu pravozakhysnykiv na mizhnarodnomu rehionalnomu rivni [Organizational and legal mechanism of protection of human rights defenders at the international regional level]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia «Pravo»*. No. 30, pp. 156–163 [in Ukrainian].

4. Vilchik, T.B. (2013). Spivvidnoshennia poniat pravova dopomoha ta pravovi (iurydychni) posluhy v yurydychnii nautsi ta zakonodavstvi Ukrainy [Value concepts of “legal aid” and “legal services” in the jurisprudence and legislation of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia: Yurysprudentsiia*, No. 6-2 (1), pp. 26–29 [in Ukrainian].

5. Halai, A.O. (2015). Nderzhavni orhanizatsii yurydychnoho spriamuvannia yak uchashnyky publichnoho upravlinnia: monohrafiia [Legal non-governmental organizations as participants in public administration: a monograph]. KNT, p. 408.

6. Hrytsai, I.O. (2014). Neuriadovi pravozakhysni orhanizatsii Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu: instytutsiinyi aspekt porivniannia [Human rights NGOs of Ukraine and of the EU: institutional aspect of comparison]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vntrishnikh sprav*. No. 4, pp. 76–83 [in Ukrainian].

7. Deklaratsiia Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo polipshennia zakhystu pravozakhysnykiv ta spryiannia yikh diialnosti: pryiniata Komitetom ministriv 6 liutoho 2008 roku na 1017-mu zasidanni postiinykh predstavnykiv ministriv) [Declaration of the Committee of Ministers on Council of Europe action to improve the protection of human rights defenders and promote their activities dated 06.02.2008]. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Defenders/DeclarationHRDCoECommitteeMinisters.pdf> (Last accessed: 14.10.2024).

8. Deklaratsiia pro pravo i oboviazok okremykh osib, hrup i orhaniv suspilstva zaokhochuvaty i zakhyshchaty zahalnovyznani prava liudyny ta osnovni svobody (Deklaratsiia OON pro pravozakhysnykiv): shvalena Rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON № 53/144 (A / RES / 53/144) vid 09 hrudnia 1998 r. [Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms dated 09.12.1998]. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/>

en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-and-responsibility-individuals-groups-and (Last accessed: 14.10.2024).

9. Demydenko, A.L. (2023). Neuriadovi (hromadski) pravozakhysni orhanizatsii yak instytut hromadianskoho suspilstva: konstytutsiino-pravovy aspekt [Non-governmental (public) human rights organizations as an institution of civil society: constitutional and legal aspect]. (Candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].

10. Didenko, A., Zuikov, S., Tsvilyi, O. (2024). Zvit za rezultatamy monitorynhovoho vizytu do Sofiyivskoi vypravnoi kolonii № 45 [Report on the results of the monitoring visit to the Sofiyiv correctional colony No. 45]. Human Rights in Ukraine. Retrieved from: <https://khpg.org/1608814053> (Last accessed: 15.10.2024) [in Ukrainian].

11. Zakharov, Ye.Iu. Pro deiaki novi rysy pravozakhysnoho rukhu v Ukraini [About some new features of the human rights movement in Ukraine]. Human Rights in Ukraine. Retrieved from: <https://khpg.org/1196251282> (Last accessed: 25.09.2024) [in Ukrainian].

12. Kodeks administratyvnogho sudochynstva Ukrajin: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 No 2747-IV [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 6 July 2005 No. 2747-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> [in Ukrainian].

13. Kompas: posibnyk z osvity z prav liudyny za uchastiu molodi. Kharkiv: Pravo, 2020. 490 p. [in Ukrainian].

14. Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950 № 995_004: ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 № 475/97-VR [The European Convention on Human Rights]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

15. Konstytutsia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine dated 28 June 1996 No. 254-k/96-VR]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

16. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.03.2021 № 119/2021 [National Strategy in the field of human rights dated 24.03.2021 № 119/2021]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

17. Osnovni polozhennia pro rol advokativ: pryiniati VIII Konhresom OON iz zapobihanniu zlochynam u serpni 1990 roku [Basic Principles on the Role of Lawyers: the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders]. *Biuletен zakonodavstva i yurydychnoi praktyky Ukrainy*. 2000. № 1. S. 170–185 [in Ukrainian].

18. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 № 5076-VI [On the Bar and Legal Practice: Law of Ukraine dated 05.07.2012 No. 5076-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> [in Ukrainian].

19. Pro bezoplatnu pravnychu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 02.06.2011 № 3460-VI [On Free Civil Legal Aid: Law of Ukraine dated 02.06.2011 No. 3460-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> [in Ukrainian].

20. Pro borotbu z teroryzmom: Zakon Ukrainy vid 20.03.2003 № 638-IV [On Fight against Terrorism: Law of Ukraine dated 20.03.2003 No. 638-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> [in Ukrainian].

21. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII [On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated 14.10.2014 No. 1700-VII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [in Ukrainian].

22. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII [On Prevention and Countering Domestic violence: Law of Ukraine dated 07.12.2017 No. 2229-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> [in Ukrainian].

23. Pro protydiu torhivli liudmy: Zakon Ukrainy vid 20.09.2011 № 3739-VI [On Counteracting Human Trafficking: Law of Ukraine dated 20.09.2011 No. 3739-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> [in Ukrainian].

24. Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON «Natsionalni instytuty, yaki opikuiutsia prosvanniam i zakhystom prav liudyny» vid 20 hrudnia 1993. № 48/134 [National institutions for the promotion and protection of human rights dated 20.12.1993 № 48/134]. Retrieved from: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n94/116/24/pdf/n9411624.pdf> (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

25. Decision of the European Court of Human Rights in the case “Buhuceanu and Others v. Romania” dated 23.05.2023. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224774> (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

26. Statut hromadskoi orhanizatsii «Asotsiatsiia zhinok-yurystok Ukrainy «JurFem»»: pryiniato rishenniam Ustanovchykh zboriv HO «Asotsiatsiia zhinok-yurystok Ukrainy «JurFem» vid 28 serpnia 2017 r. protokol № 1. YurFem: sait. Retrieved from: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%AE%D1%80%D0%A4%D0%B5%D0%BC.pdf (Last accessed: 14.10.2024) [in Ukrainian].

27. Shumilo, O.M., Kravchuk, N.Iu. (2018). Rol neuriadovykh orhanizatsii u stanovlenni ta rozvytku pravozakhysnoho rukhu (prykłady uspishnoho pravozakhysnoho aktyvizmu): navchalniy posibnyk [The role of non-governmental organizations in the formation and development of the human rights movement (examples of successful human rights activism): study guide]. Kyiv: FOP Holembovska O.O. [in Ukrainian].

28. Shcherbaniuk, O.V., Sinkevych, O.V. (2023). Rol neuriadovykh pravozakhysnykh orhanizatsii u zabezpechenni zboru dokaziv dlia mizhnarodnoho kryminalnoho sudu v konteksti viiny v Ukraini [The role of non-governmental human rights organizations in ensuring the collection of evidence for the international criminal court in the context of the war in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. No. 80 (2), pp. 395–402. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.63> [in Ukrainian].

29. Committee of Ministers of the Council of Europe (2006). Recommendation Rec (2006) 8 to Member States on assistance to victims of crime. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16805afa5c> (Last accessed: 01.06.2024) [in Ukrainian].

30. Pylyp, V.V. (2023). Ukrainian civil society institutions in countering terrorism: International legal standards. *Social & Legal Studios*. No. 6 (3), pp. 136–143. <https://doi.org/10.32518/sals3.2023.136> [in Ukrainian].

PROVISION OF LEGAL SERVICES TO THE POPULATION BY HUMAN RIGHTS PROTECTION NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: FORMS AND LIMITS OF COMPETENCE

Ivan Iemets,

Candidate of Law, Doctoral Student of the National Scientific Center “Hon. Prof.

M. S. Bokarius Forensic Science Institute”

orcid.org/0009-0003-9056-5346

ivan.iemets@ukr.net

Purpose. The purpose of the article was to find out the typical forms of activity of non-governmental human rights organizations and to determine the limits of their competence in providing legal services to the population. **Methods.** Research methodology is represented by several general,

philosophical, and special methods, including dialectical, comparative, analysis and synthesis, system-structural, etc. The study's theoretical basis was the provisions of national legislation and international legal treaties, the theoretical work of Ukrainian scientists, and the statutes of human rights non-governmental organizations. A comprehensive approach in the application of methods of scientific knowledge ensured a logical presentation of the material, reliability, and validity of the obtained conclusions.

Results. *Based on the generalization of the current provisions of national and international legal acts, it was determined that the activities of human rights non-governmental organizations are primarily regulated by the norms of the Constitution of Ukraine, international legal treaties ratified by Ukraine, and the Law of Ukraine "On Public Associations". They guarantee diversity both in the forms of activity and in defining the goals and tasks of activity. A certain heterogeneity characterizes the human rights organizations of Ukraine, and despite this, they can be classified into general human rights organizations and specialized organizations. The forms of their activity are mostly informative and educational.*

Conclusions. *As a general rule, human rights non-governmental organizations are authorized to provide legal services, however, individual forms, which, in particular, consist of representing the interests of a person in courts and other state authorities, defending a person against accusations, etc., are authorized to be implemented by representatives of advocacy bodies, because in this context it is important strictly adhere to the principle of professionalism. Therefore, human rights non-governmental organizations, which aim to represent the interests of individuals in state authorities, in courts, etc., must ensure that their members include persons who have the right to engage in advocacy, because only then will their activities take place within the legal framework fields. The legal basis for the activity of such lawyers will remain the contract for the provision of legal services, which will not only regulate the procedure for the interaction of the parties who concluded it, but will also be the basis for initiating disciplinary proceedings against the lawyer if the quality of the legal services provided by him is low and does not meet provisions of legislation and international standards. Thus, although the role of human rights non-governmental organizations in society is growing, the limits of their competence in providing legal services to the population are limited and consist mainly in implementing informational and educational activities.*

Key words: participant in legal relations, state institution, civil society institution, lawyer, legal aid, legal service, legal personality, powers.

ВІДМІННІСТЬ СЕКСУАЛЬНИХ ДОМАГАНЬ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглядаються актуальні питання правового регулювання сексуальних домагань та їх відмінностей від інших правопорушень сексуального характеру у контексті вдосконалення адміністративного законодавства. Аналізуються правові аспекти, фактори, контексти та наслідки для потерпілих, а також підходи до правової відповідальності та профілактики таких правопорушень. Особлива увага приділяється необхідності розробки спеціального законодавства, що враховує специфіку сексуальних домагань.

Метою дослідження є визначення ключових відмінностей між сексуальними домаганнями та іншими правопорушеннями сексуального характеру, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання та захисту потерпілих. Дослідження спрямоване на аналіз наявних правових норм, виявлення проблемних аспектів та формулювання пропозицій для покращення ситуації.

Методологічною основою дослідження є аналіз нормативно-правових актів, наукових публікацій та порівняльно-правовий метод.

Результати. Виявлено, що сексуальні домагання відрізняються від інших правопорушень сексуального характеру не лише за формою вираження, але й за мотиваційними факторами, контекстами здійснення та наслідками для потерпілих, а також об'єктом та об'єктивною стороною складу правопорушення. Виявлено недоліки та прогалини українського законодавства у досліджуваній сфері. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання сексуальних домагань.

Висновки:

- сексуальні домагання, на відміну від інших правопорушень сексуального характеру, не завжди включають фізичне насильство або примус, окрім того, вказаний склад правопорушення відрізняється від інших об'єктом та об'єктивною стороною;
- є необхідність розробки спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку сексуальних домагань та забезпечувало ефективний захист прав потерпілих;
- прийняття нової норми до Кодексу про адміністративні правопорушення, яка б передбачала відповідальність за сексуальне домагання, є важливим кроком у захисті прав людини та зміцненні правової системи України;
- необхідно продовжувати розробляти та вдосконалювати законодавство, спрямоване на боротьбу з усіма формами сексуальних правопорушень, а також проводити освітні та інформаційні кампанії для підвищення обізнаності про ці проблеми.

Ключові слова: злочини проти статі, гендерна рівність, адміністративне правопорушення, зміни законодавства, склад правопорушення.

Перунова Ольга,

доктор філософії

в галузі права,

заступник начальника

*Управління моніторингу
дотримання прав людини*

*Міністерства внутрішніх
справ України*

orcid.org/0000-0003-

3507-5144

perunova.os@gmail.com

1. Вступ

Сексуальні домагання та інші правопорушення сексуального характеру є важливими аспектами кримінального та цивільного права. Вони мають значний вплив на постраждалих та суспільство загалом. Важливо розуміти відмінності між цими правопорушеннями для розробки ефективних заходів правового захисту та підтримки постраждалих.

Актуальність теми дослідження полягає у зростаючій кількості випадків сексуальних домагань та інших правопорушень сексуального характеру, що фіксуються в Україні та світі. Проблема є надзвичайно актуальною через негативний вплив таких дій на фізичний та психологічний стан потерпілих, а також через потребу в адекватному правовому захисті та забезпеченні справедливості. Окрім того, положення Кодексу України про адміністративні правопорушення не завжди правильно розуміються працівниками правоохоронних органів під час складання протоколів чи притягнення правопорушників до відповідальності. Розуміння відмінностей між сексуальними домаганнями та іншими правопорушеннями сексуального характеру дозволить розробити ефективніші стратегії боротьби з цими явищами, вдосконалити законодавство та правозастосування.

Метою дослідження є визначення ключових відмінностей між сексуальними домаганнями та іншими правопорушеннями сексуального характеру, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання та захисту потерпілих. Дослідження спрямоване на аналіз наявних правових норм, виявлення проблемних аспектів та формулювання пропозицій для покращення ситуації.

Під час написання наукової статті використовувались загальнонаукові **методи**: аналіз наукової літератури, метод порівняльного аналізу під час порівняння правових норм, що регулюють сексуальні домагання та інші правопорушення сексуального характеру, окрім того, вказаний метод було використано під час дослідження судової практики у вибраній сфері. Також використовувався емпіричний метод для аналізу статистичних даних і виявлення тенденцій та масштабів проблеми.

2. Наукові погляди на поняття «сексуальні домагання»

Дослідження правового регулювання сексуальних домагань почалося з активізації феміністичних рухів у другій половині XX століття, коли проблема стала широко обговорюватися у суспільстві (Siegel, 2023).

Сучасні дослідження охоплюють різні аспекти проблеми, включаючи: аналіз правових норм та судової практики щодо сексуальних домагань, виявлення ефективності наявних правових механізмів захисту, порівняння національного законодавства різних країн, вивчення соціальних та культурних факторів, що впливають на поширення та сприйняття сексуальних домагань.

Національні дослідження зосереджені на аналізі правового регулювання сексуальних домагань починаючи з прийняття у 2005 році Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відповідно до статті 1 вказаного Закону сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування (ЗУ «Про забезпечення рівних прав.», 2005).

З одного боку, законодавець перераховує та конкретизує характер дій, що можуть класифікуватись як сексуальні домагання, але, з іншого боку, чинна стаття визначає, що ці дії стосуються осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування. Таким чином, стаття обмежує своє застосування до випадків, де існує певна структура підпорядкування. Це означає, що інциденти сексуальних домагань між особами, які не перебувають у таких відносинах підпорядкування, не підпадають під дію цієї статті. Внаслідок цього значна кількість випадків сексуальних домагань, які можуть відбуватися у рівноправних стосунках або в інших контекстах, залишається поза межами правового регулювання.

Такої ж думки дотримується А. Ю. Рямзіна, яка зазначає, що сексуальні домагання – значно ширше поняття, що свідчить у спеціальному дослідженні щодо рівності в галузі праці та занять у світлі Конвенції № 111 (Женева, 1996) Комітету Міжнародної організації праці. Як зазначено в Пояснювальній доповіді до Європейської соціальної хартії, сексуальні домагання – це небажана поведінка сексуального характеру з боку керівництва і колег включно, що зачіпає гідність працівників. Здебільшого кривдник не є керівником і має такий самий статус в організації, що й жертва. Отже, стаття закону повинна враховувати, що сексуальні домагання можуть бути здійснені будь-яким працівником незалежно від його позиції в організації. Тому вчена наголошує на важливості внесення змін до законодавчого визначення поняття сексуальних домагань, оскільки тоді кримінальну відповідальність будуть нести не лише керівники, а й колеги по роботі на рівнозначних посадах та інші особи, пов'язані з жертвою робочими відносинами, такі як контрагенти, клієнти (Рямзіна, 2022).

В. М. Руфанова також наголошує, що, на відміну від європейського, українське законодавство обмежує сферу сексуальних домагань відносинами трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування. Вчена посилається на дослідження, які показують, що сексуальні домагання часто відбуваються поза межами службових, матеріальних чи інших підпорядкованих відносин. Зокрема, сексуальні домагання часто трапляються на вулиці, у громадських місцях, у громадському транспорті, соцмережах і з використанням засобів електронної комунікації, але вони часто залишаються замовченими (Руфанова, 2021).

На нашу думку, для того щоб вирішити вказану проблему, варто сформулювати таке формулювання статті: «Сексуальні домагання – це дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають особу незалежно від існування відносин трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування, а також у будь-яких інших контекстах взаємодії між особами».

Таким чином, запропоноване формулювання розширює захист на всі види взаємодії між особами, включаючи рівноправні стосунки та інші соціальні контексти. Це забезпечить правову захищеність для всіх постраждалих від сексуальних домагань незалежно від їхнього статусу. Виключення обмеження на трудові, службові та матеріальні відносини дозволяє застосовувати статтю до більш широкого спектра ситуацій, включаючи випадки сексуальних домагань у навчальних закладах, громадських місцях, сімейних стосунках тощо. Чітке та всеосяжне формулювання допоможе уникнути правових лазівок, які можуть бути використані для уникнення відповідальності за сексуальні домагання.

Разом із тим наявність підпорядкованості або іншого імперативного управлінського впливу на особу може бути обставиною, що обтяжує відповідальність.

Аналізуючи Єдиний державний реєстр судових рішень за останні роки, виявили, що справи про притягнення до відповідальності за вчинення сексуального домагання практично відсутні. Разом із тим досить часто трапляються рішення, в яких суд розглядає позовні заяви про захист честі, гідності та ділової репутації і спростування недостовірної інформації, заявлені від осіб, яких було звинувачено у сексуальному домаганні, але з підстав недостатньої кількості доказів не притягнуто до відповідальності (Рішення, 2017).

Як бачимо, мала кількість судових проваджень у сфері сексуальних домагань пояснюється не їх відсутністю, а неробочим механізмом притягнення до відповідальності, оскільки не всі дії сексуального характеру кваліфікувались як неправомірні.

3. Аналіз чинного законодавства

Українське законодавство ще розвивається у вказаній сфері, тим самим долаючи пробіли та колізії, що виникають під час правового регулювання правопорушень, пов'язаних із сексуальним домаганням.

Тому Президентом України 17.06.2024 було підписано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)» (реєст. № 8329 від 02.01.2023) (Проект ЗУ «Про внесення змін...», 2023).

Відповідно до пункту 3 вказаного проєкту насильство за ознакою статі відокремлено в окрему норму статті 173-6 КУпАП (Кодекс про адміністративні правопорушення, 1984), яка визначає, що вчинення насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій чи бездіяльності) фізичного, психологічного або економічного характеру, спрямованих проти осіб через їх належність до певної статі чи стереотипні уявлення про соціальні ролі жінки або чоловіка у суспільстві, що завдають фізичної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до десяти діб.

Положення нового Закону визначають сексуальне домагання як: дії сексуального характеру (що не посягають на статеву свободу чи статеву недоторканість особи), виражені вербально, невербально або фізично (слова, жести, рухи тіла, доторкування, поплескування або інші аналогічні дії), які ображають чи принижують гідність особи та можуть супроводжуватися створенням щодо неї залякувального, ворожого або образливого, принизливого середовища (ситуації).

Окрім того, встановлюється адміністративна відповідальність: за вчинення сексуальних домагань шляхом доповнень положень Кодексу України про адміністративні правопорушення новою статтею 173-7, де вказано, що сексуальне домагання, тобто умисне вчинення проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально або невербально (слова, жести, рухи тіла), у тому числі з використанням електронних комунікацій, тягне за собою накладення штрафу від вісімдесяти до ста шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

4. Основні відмінності сексуальних домагань від інших правопорушень

Сексуальні домагання включають поведінку, яка спрямована на отримання сексуальної уваги без відповідної згоди особи. Це може бути виражено у вербальних заявах, жестах, непристойних пропозиціях або фізичних дотиках. Сексуальні домагання необов'язково включають фізичне насильство або загрози. Вони можуть бути більш тонкими і психологічними за своєю природою.

Сексуальні домагання характеризуються відсутністю згоди потерпілого на небажану сексуальну увагу. Як нами вже зазначалось, сексуальні домагання можуть відбуватися у будь-якому контексті, включаючи робоче середовище, навчальні заклади та громадські місця.

Пропонуємо розглянути порівняльну таблицю, в якій чітко визначені основні відмінності сексуального домагання від інших правопорушень сексуального характеру.

Варто додати, що доказування факту вчинення сексуального домагання здійснюється у спосіб, аналогічний до інших адміністративних правопорушень, у т.ч. таких як хуліганство чи домашнє насильство. Основними доказами тут зазвичай є показання свідків, фото-, відеодані, дані переписки з телефону тощо.

Згідно зі ст. 251 КУпАП, доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному

Таблиця 1

СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ Ст. 173-7 КУпАП	НАСИЛЬСТВО ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ Ст. 173-6 КУпАП	СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО Ст. 153 КК України
ОБ’ЄКТ (родовий – права людини)		
ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ ОСОБИ Гідність – це особисте визнання своєї цінності кожною фізичною особою. Честь – це позитивна соціальна оцінка особи оточуючими, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло.	СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (забезпечення гендерної рівності).	СТАТЕВА СВОБОДА І СТАТЕВА НЕДОТОРКАНІСТЬ Статева свобода – спроможність особи розпоряджатись собою у сфері сексуального спілкування. Статева недоторканність – охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати у сексуальні контакти з особою, яка з певних причин не є носієм статевої свободи.
СУБ’ЄКТ		
особа (людина)	особа (людина)	особа (людина)
ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА		
дії сексуального характеру, що ображають і принижують особу, посягають на її честь і гідність, вчинені проти бажання особи, не супроводжуються насильством.	дії фізичного, психологічного характеру, вчинені через приналежність до статі, зумовлені стереотипними уявленнями та призвели до наслідків для здоров’я.	дії сексуального характеру, які супроводжуються насильством і вчиняються без добровільної згоди потерпілої особи.

(розроблено автором)

законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність такої особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (Кодекс про адміністративні правопорушення, 1984).

Ці дані можуть встановлюватись протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису тощо.

Таким чином, сексуальні домагання та інші правопорушення сексуального характеру мають різний характер дій, що проявляється у різниці між об'єктивною стороною та об'єктом, що є складовими елементами правопорушень. На нашу думку, розуміння цих відмінностей є важливим для ефективного правового захисту потерпілих та забезпечення справедливості.

Прийняття нової норми до Кодексу про адміністративні правопорушення, яка б передбачала відповідальність за сексуальне домагання, є важливим кроком у зміцненні правового захисту громадян. Чітко визначена відповідальність за сексуальне домагання у законодавстві допоможе знизити кількість таких випадків. Багато міжнародних документів і конвенцій, таких як Європейська соціальна хартія, передбачають захист від сексуальних домагань та закликають держави до прийняття відповідного законодавства (Європейська соціальна хартія, 1996). Прийняття нової норми допоможе Україні відповідати міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та виконувати свої зобов'язання перед міжнародною спільнотою.

5. Правові заходи та протидія сексуальним домаганням

Проведене нами дослідження демонструє, що українське законодавство нині регламентує різні правові механізми для боротьби із сексуальними домаганнями та іншими правопорушеннями сексуального характеру. Окрім того, у Верховній Раді України було зареєстровано низку законопроектів, які врегульовують правові питання відповідальності щодо сексуального домагання:

- проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту» щодо забезпечення гендерної рівності серед осіб, що проходять службу цивільного захисту, та протидії дискримінації за ознаками статі та сексуальним домаганням (реєстр. № 9099 від 13.03.2023) (проект ЗУ «Про внесення змін до ЗУ...», 2023);

- проект Закону України «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України» щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому

місці» (реєстр. № 9340 від 29.05.2023) (проект ЗУ «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту...», 2023).

Разом із тим Міністерством внутрішніх справ України проведено низку заходів, спрямованих на запобігання сексуальним домаганням та дискримінації за ознакою статі:

- внесено зміни до нормативно-правових та законодавчих актів, які регулюють питання правил етичної поведінки та проведення службових розслідувань у НПУ, НГУ, ДСНС, ДПСУ, якими затверджено механізм проведення службових розслідувань за фактами дискримінації за ознаками раси та сексуальних домагань на робочому місці;
- розроблено Інформаційну пам'ятку щодо запобігання випадкам дискримінації членами комісій, що функціонують в органах системи МВС;
- розроблено Методику запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням на робочому місці в органах системи Міністерства внутрішніх справ України;
- проведено низку тренінгів та навчань для працівників органів системи МВС у сфері набуття вмінь та навичок ідентифікації випадків дискримінації та сексуальних домагань, а також механізму реагування на такі правопорушення.

На нашу думку, важливою є також роль освітніх і професійних установ у запобіганні сексуальним домаганням через впровадження політик нульової толерантності, навчання та підвищення обізнаності серед працівників і студентів. Такі заходи повинні містити визначення сексуальних домагань, приклади неприйнятної поведінки, а також чітко встановлені процедури для подачі скарг і розслідування.

Варто також створити безпечне та сприятливе середовище шляхом забезпечення анонімних механізмів подачі скарг для зниження страху потерпілих.

6. Висновки

Сексуальні домагання, на відміну від інших правопорушень сексуального характеру, не завжди включають фізичне насильство або примус, але завжди мають характер небажаних дій сексуального характеру, які порушують гідність особи та створюють ворожу або принизливу атмосферу. Окрім того, вказаний склад правопорушення відрізняється від інших об'єктом та об'єктивною стороною. Це підкреслює необхідність окремого правового підходу до цих правопорушень та розширення визначення поняття «сексуальне домагання».

Хоча всі правопорушення сексуального характеру мають серйозні наслідки для потерпілих, сексуальні домагання часто призводять до тривалих психологічних травм, пов'язаних із почуттям приниження, страху та втрати довіри. Тому існує необхідність розробки спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку сексуальних домагань та забезпечувало ефективний захист прав потерпілих. Це включає чіткі визначення, процедури для повідомлення та розслідування випадків домагань, а також механізми відповідальності для винних осіб.

Прийняття нової норми до Кодексу про адміністративні правопорушення, яка передбачає відповідальність за сексуальне домагання, є важливим кроком у захисті прав людини та зміцненні правової системи України. Це допоможе запобігати сексуальним домаганням, підвищить рівень правової свідомості та забезпечить потерпілим ефективні засоби правового захисту.

Необхідно продовжувати розробляти та вдосконалювати законодавство, спрямоване на боротьбу з усіма формами сексуальних правопорушень, а також проводити освітні та інформаційні кампанії для підвищення обізнаності про ці проблеми.

Список використаних джерел:

1. Reva Siegel. A Short History of Sexual Harassment. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/289005316_Introduction_A_Short_History_of_Sexual_Harassment.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 19.07.2024).
3. Рямзіна А.Ю. Удосконалення суб'єктного складу сексуальних домагань щодо жінок у сфері праці. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право* / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. Вип. 72. С. 179–183.
4. Руфанова В.М. Сексуальні домагання як форма гендерно зумовленого насильства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5. С. 128–132.
5. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 23 січня 2017 року. / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64358944> (дата звернення: 19.07.2024).
6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : проект Закону України від 02.01.2023 № 8329. / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41104> (дата звернення: 19.07.2024).
7. Кодекс про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*, 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 19.07.2024).
8. Європейська соціальна хартія (переглянута) : хартія Ради Європи від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 19.07.2024).
9. Про внесення змін до Закону України «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту» щодо забезпечення гендерної рівності серед осіб, що проходять службу цивільного захисту, та протидії дискримінації за ознаками статі та сексуальним домаганням : проект Закону України від 13.03.2023 № 9099. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukraini-pro-distiplinarniy-statut-sluzhbi-tsivilnogo-zakhistu-shchodo-zabezpechennya-rivnikh-prav-ta-mozhlivostey-zhinok-i-cholovikiv-shcho-prokh> (дата звернення: 19.07.2024).
10. Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України» щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці : проект Закону України від 29.05.2023 № 9340. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-distiplinarnogo-statutu-natsionalnoi-politsii-ukraini-shchodo-vregulyuvannya-pitannya-zapobigannya-vipadkam-diskriminatsii-za-oznakoyu-stati-ta-seksua> (дата звернення: 19.07.2024).

References:

1. Siegel, R. (2023). A short history of sexual harassment. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/289005316_Introduction_A_Short_History_of_Sexual_Harassment.
2. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» (2005) [Law of Ukraine “On ensuring equal rights and opportunities for women and men”]. 08.09.2005 № 2866-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].
3. Ryamzina, A.Y. (2022). Udoskonalennia subiektnoho skladu seksualnykh domahan shchodo zhinok u sferi pratsi [Improving the Subjective Composition of Sexual Harassment of Women in the Workplace]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pravo*, 2(72), 179–183 [in Ukrainian].
4. Rufanova, V.M. (2021). Seksualni domahannia yak forma genderno zumovlenoho nasyistva [Sexual harassment as a form of gender-based violence]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 5, 128–132 [in Ukrainian].
5. Rishennia Sosnivskoho raionnoho sudu m. Cherkasy vid 23 sichnia 2017 roku (2017) [Decision of the Sosnivskyi District Court of Cherkasy of January 23, 2017]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64358944> [in Ukrainian].
6. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia u zviazku z ratyfikatsiieiu Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyistvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyistvu ta borotbu iz tsymy yavyschamy (Stambulska konventsiiia)» (2023) [Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Code of Administrative Offenses of Ukraine in connection with the ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention)”] dated 02.01.2023 № 8329. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41104> [in Ukrainian].
7. Kodeks pro administratyvni pravoporushennia (1984) [Code of Administrative Offenses]. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, dodatok do № 51, st. 1122. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
8. Yevropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta) (1996) [European Social Charter (revised)]. Council of Europe dated 03.05.1996. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text [in Ukrainian].
9. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Dytskyplinarnyi statut sluzhby tsyvilnoho zakhystu» shchodo zabezpechennia gendernoi rivnosti sered osib, shcho prokhodiat sluzhbu tsyvilnoho zakhystu, ta protydyi dyskryminatsii za oznakamy stati ta seksualnym domahanniam» (2023) [Draft Law of Ukraine “On the Disciplinary Statute of the Civil Protection Service on ensuring gender equality among persons serving in the civil protection service and combating gender-based discrimination and sexual harassment”] dated 13.03.2023 № 9099. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukraini-pro-distsiplinarniy-statut-sluzhbi-tsivilnogo-zakhystu-shchodo-zabezpechennya-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostey-zhinok-i-cholovikiv-shcho-prokh> [in Ukrainian].
10. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Dytskyplinarnoho statutu Natsionalnoi politsii Ukrainy shchodo vrehuliuvannia pytannia zapobihannia vypadkam dyskryminatsii za oznakoiu stati ta seksualnykh domahan na robochomu mistsi» (2023) [Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine to Regulate the Prevention of Sex Discrimination and Sexual Harassment in the Workplace”] dated 29.05.2023 № 9340. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-distsiplinarnogo-statutu-natsionalnoi-politsii-ukraini-shchodo-vregulyuvannya-pitannya-zapobigannya-vypadkam-diskryminatsii-za-oznakoyu-stati-ta-seksua> [in Ukrainian].

DIFFERENCES BETWEEN SEXUAL HARASSMENT AND OTHER SEXUAL OFFENSES

Olha Perunova,

*Doctor of Philosophy in Law, Deputy Head of the Human Rights Monitoring Department
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

orcid.org/0000-0003-3507-5144

perunova.os@gmail.com

The article examines current issues of legal regulation of sexual harassment and their differences from other sexual offenses. It analyzes legal aspects, factors, contexts, and consequences for victims, as well as approaches to legal responsibility and prevention of such offenses. Special attention is paid to the need for the development of specific legislation that takes into account the specifics of sexual harassment.

*The **purpose** of the study is to identify the key differences between sexual harassment and other sexual offenses, as well as to develop recommendations for improving legal regulation and protecting victims. The study is aimed at analyzing existing legal norms, identifying problematic aspects, and formulating proposals for improving the situation.*

*The **methodological** basis of the research is the analysis of normative legal acts, scientific publications, and the comparative legal method.*

***Results.** It has been found that sexual harassment differs from other sexual offenses not only in the form of expression but also in motivational factors, contexts of occurrence, and consequences for victims, as well as the object and objective side of the offense. The shortcomings and gaps in Ukrainian legislation in the studied area have been identified. Proposals for improving the legal regulation of sexual harassment have been developed.*

Conclusions:

- sexual harassment, unlike other sexual offenses, does not always include physical violence or coercion. Additionally, this offense differs in its object and objective side;*
- there is a need for the development of specific legislation that takes into account the specifics of sexual harassment and ensures effective protection of victims' rights;*
- the adoption of a new provision in the Code of Administrative Offenses, which provides for liability for sexual harassment, is an important step in protecting human rights and strengthening the legal system of Ukraine;*
- it is necessary to continue developing and improving legislation aimed at combating all forms of sexual offenses, as well as conducting educational and informational campaigns to raise awareness of these issues.*

Key words: sexual offenses, gender equality, administrative offense, legislative changes, offense elements.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СТИМУЛЮВАННЯ ПРОДАЖУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ»

Мета статті. На підставі комплексного аналізу нормативних актів міжнародного і національного права та судової практики щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів, зокрема, щодо заборони реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів, у статті визначено сутність поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів»; розкрито питання, чи є стимулюванням продажу надання послуги споживачам з приготування кальяну в закладах ресторанного господарства; внесено пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства з окреслених проблем.

Методи. У статті використано загальнонаукову методологію проведення правових досліджень, зокрема, методи аналізу і синтезу, порівняльно-правовий, системно-структурний та інші. Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти національного та міжнародного права, що регулюють попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, судова практика.

Результати. В ході дослідження правових актів України щодо регулювання, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, судової практики встановлено, що на національному законодавчому рівні відсутнє нормативне визначення поняття «стимулювання продажу тютюну». Разом із тим на доктринальному рівні основи економічної теорії оперують поняттям «стимулювання збуту», яке характеризується як загальнотеоретичне вчення, тісно пов'язане з рекламою. У цьому зв'язку у статті:

- з'ясовано зміст поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів» та сукупність його істотних ознак порівняно з поняттям та істотними ознаками «реклами», «збуту», «продажу» та сформульовано сутність поняття «стимулювання продажу тютюну»;
- висловлено аргументовану позицію, чи є стимулюванням продажу надання послуги споживачам з приготування кальяну в закладах ресторанного господарства;
- надано пропозиції щодо вдосконалення положень Закону № 2899-VI.

Висновки. В межах досягнення балансу якості закону відповідно до принципу правомірних очікувань (*legitimate expectations*) положення Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» (Закон № 2899-IV, 2005) потребують доповнень, зокрема, визначення поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів» у статті 1 та встановлення вичерпного конкретного переліку «інших заходів прямого та непрямого стимулювання продажу тютюнових виробів» в абзаці 11 статті 16.

Ключові слова: реклама, істотні ознаки реклами, приготування кальяну, продаж кальяну, збут, стимулювання продажу тютюну, істотні ознаки стимулювання продажу, стимулювання збуту, продаж тютюну, реалізація тютюнових виробів, заклади ресторанного господарства.

Семіног Світлана,

кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, провідна наукова співробітниця відділу планування та координації науково-правових досліджень Національної академії правових наук України
orcid.org/0000-0002-8464-1010
ya.svetlana1308@gmail.com

1. Вступ

Київський окружний адміністративний суд (далі – Суд) прийняв Рішення № 320/23655/23 від 05 лютого 2024 року (Рішення № 320/23655/23) про визнання протиправною та скасування постанови Головного управління Держпродспоживслужби в м. Києві (далі – Відповідач) про накладення стягнень, передбачених статтею 20 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» до Особи 1 (далі – Позивач).

Суд звертає увагу, що в описовій частині Акта перевірки Відповідач вказав, що у закладі ресторанного господарства відвідувачам реалізуються тютюнові вироби (тютюн для кальяну) з метою їх подальшого використання, а саме використання тютюну для отримання споживачами послуги приготування кальяну, а саме зафіксовано використання чотирьох кальянів для вживання споживачами, реалізованих суб'єктом господарювання тютюнових виробів (тютюн для кальяну), що є прямим стимулюванням продажу тютюнових виробів та використання споживачами тютюнових виробів у приміщенні закладу ресторанного господарства в поєднанні з послугою приготування кальяну для подальшого вживання тютюну (Рішення № 320/23655/23).

У мотивувальній частині Суд зауважив про спірні питання, викладені у постанові Відповідача, зокрема, *«неможливості встановити, що саме Відповідач вважає стимулюванням продажу тютюнових виробів, яке проявляється у продажі тютюнових виробів»* (Рішення № 320/23655/23).

Виходячи з наведених обставин, викладених у Рішенні № 320/23655/23, виникає теоретично-практична необхідність у з'ясуванні та роз'ясненні офіційної інтерпретації та тлумачення норми «стимулювання продажу тютюнових виробів» відповідно до положень законодавчих актів щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення.

Зазначене зумовлює **мету статті**, яка полягає: у визначенні поняття «стимулювання продажу

тютюнових виробів» та розкритті питання, чи є стимулюванням продажу надання послуги споживачам з приготування кальяну з використанням тютюну для кальяну в закладах ресторанного господарства на підставі комплексного аналізу законодавчих актів щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, зокрема заборони будь-якої реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів.

Тематика щодо розкриття та визначення поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів» є новою для наукових досліджень. Разом із тим окремі аспекти аналогічних питань аналізувалися вітчизняними науковцями. А. Ф. Павленко, А. В. Войчак, Т. О. Примаков вивчали важливі аспекти питань з реклами та маркетингових комунікацій. П. М. Сокол, Д. В. Дубівка приділяли увагу особливостям стимулювання збуту.

2. Нормативно-правове регулювання щодо заборони будь-якої реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів

Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну (п. 2. ст. 13), ратифікована Законом України № 3534-IV від 15.03.2006 (Рамкова Конвенція, 2006) наголошує, що «кожна Сторона відповідно до своєї конституції або конституційних принципів вводить повну заборону на всю рекламу, стимулювання продажу і спонсорство тютюнових виробів (Рамкова Конвенція, 2006).

На виконання зазначених зобов'язань на національному рівні частиною першою статті 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» запроваджено заборону куріння, вживання та використання тютюнових виробів, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, кальянів, зокрема у окремих закладах та місцях (Закон № 2899-IV, 2005).

Частина перша статті 22 Закону України «Про рекламу» (Закон № 270/96-ВР, 1996) забороняє будь-яку рекламу та стимулювання продажу тютюнових виробів, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, заправних контейнерів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, тютюновмісних виробів для електричного нагрівання (ТВЕН) за допомогою підігрівача з електронним управлінням, торговельних марок, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються тютюнові вироби, предмети, пов'язані з їх вживанням, трав'яні вироби для куріння, електронні сигарети, заправні контейнери, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згорання, тютюновмісні вироби для електричного нагрівання (ТВЕН) за допомогою підігрівача з електронним управлінням (Закон № 270/96-ВР, 1996).

Отже, положеннями зазначених вище нормативно-правових актів встановлено *заборону на всі форми реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів*. Відповідно до тютюнових виробів та пристроїв для їх

споживання суб'єкт правотворчості не розмежовує окремі категорії заходів, які охоплюються поняттям реклами, та які можуть бути віднесені до стимулювання продажу, надаючи лише їх спільний перелік, шляхом встановлення заборони.

3. Щодо розкриття та визначення сутності поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів»

У Рішенні № 320/23655/23 Суд посилається на *неможливість встановити, що саме відповідач вважає стимулюванням продажу тютюнових виробів, яке проявляється у продажі тютюнових виробів* (Рішення № 320/23655/23).

Правильне застосування правової норми «стимулювання продажу тютюнових виробів» до поставлених запитань передбачає необхідність з'ясування змісту цього поняття та сукупності його істотних ознак.

Положеннями Рамкової Конвенції визначено поняття «реклама і стимулювання продажу тютюну» як будь-який вид передачі комерційної інформації, рекомендації або дії з метою, результатом або ймовірним результатом стимулювання продажу тютюнового виробу або вживання тютюну, прямо чи побічно (Рамкова Конвенція, 2006).

У Законі № 2899-IV наведено визначення термінів:

– *реклама і стимулювання продажу пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, електронних сигарет, заправних контейнерів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, будь-який вид передачі комерційної інформації, рекомендації або дії, метою, результатом або ймовірним результатом яких прямо чи опосередковано є стимулювання продажу пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, електронних сигарет, заправних контейнерів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, або вживання тютюну;*

– *реклама і стимулювання продажу тютюну* – будь-який вид передачі комерційної інформації, рекомендації або дії, метою, результатом або ймовірним результатом яких прямо чи опосередковано є стимулювання продажу тютюнових виробів або вживання тютюну (Закон № 2899-IV, 2005).

З наведеного вище передбачається, що змістом положень Рамкової Конвенції та Закону № 2899-IV не виділено термін «стимулювання продажу» в окрему категорію і не надано його окремого тлумачення. Щоб визначити зміст поняття «реклама і стимулювання продажу тютюну», яке закріплюється в терміні, необхідно встановити його істотні ознаки. Для цього порівнюємо зміст та обсяг понять реклами та стимулювання продажу.

Положення Закону № 270/96-ВР, зокрема пункт 15 частини першої статті 1, визначають рекламу як інформацію про особу, ідею та/або товар, розповсюджену за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначену, щоб сформулювати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару (Закон № 270/96-ВР, 1996).

Наукові тлумачення визначають рекламу як «будь-яку платну неперсоніфіковану форму інформаційного впливу на споживача з метою формування мотивів купівлі товарів» (Примак, 2003).

Досліджуючи основні сучасні підходи до розуміння поняття й ознак терміна «реклама», науковці характеризують рекламу як інструмент маркетингових комунікацій, який має експресивний характер; можливість ефективно подати товар або саму фірму; масове охоплення аудиторії; можливість багаторазового використання; спроможність умовити і переконати; суспільний характер; спроможність спілкуватися з аудиторією у формі монологу. Основним завданням реклами є вплив на цільову аудиторію відповідно до поставлених комунікаційних цілей. Сутність реклами можна пояснити, розкриваючи ролі, які вона відіграє в бізнесі та суспільстві (Павленко, Войчак, Примак, 2005).

Отже, з огляду на нормативно-правові приписи та результати концептуальних наукових досліджень *істотними ознаками поняття «реклама» слід вважати:*

- інформацію про продукт, послуги та інше, що продавець поставляє на ринок («інформація про особу, ідею та/або товар» (ст. 1 Закону № 270/96-ВР);
- різні способи розповсюдження інформації про продукт, товар або послуги «в будь-якій формі та в будь-який спосіб, щоб сформувати обізнаність споживачів до рекламованого товару» (ст. 1 Закону № 270/96-ВР);
- стимулювання зростання продажів товару або продукту прямо або опосередковано («сформувати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару» (ст. 1 Закону № 270/96-ВР);
- платний характер формування та просування товарів, послуг чи ідей тощо («розповсюджено за грошову чи іншу винагороду» (ст. 1 Закону № 270/96-ВР).

Тож, *реклама є одним з пріоритетних напрямів, який має динамічний характер впливу на реалізацію потрібного продукту, товару тощо. Завдання реклами – швидко привернути увагу. Створюючи привабливий образ доступних товарів і послуг, реклама стимулює їх продаж, підитовхуючи споживачів до здійснення покупки, оскільки її основною метою є продаж та нарощування обсягів збуту.*

На національному законодавчому рівні відсутнє нормативне визначення поняття «стимулювання продажів», але на доктринальному рівні основи фінансово-економічної теорії визначають поняття «стимулювання збуту» як загальнотеоретичне вчення, тісно пов'язане з рекламою.

Основна мета збуту – доведення до цільового споживача певного товару з необхідними споживчими властивостями в необхідному обсязі у визначений термін та конкретне місце з мінімальними витратами. Предметом збуту є товар або послуга підприємства. До суб'єктів збуту відносять підприємство і посередницькі збутові організації, а об'єктами є самі споживачі (Сокол, 2021).

Поняття «збут» виходить далеко за межі маркетингу. Це повноцінний аспект діяльності підприємства поряд з постачанням, виробництвом, персоналом,

обліком, фінансами. Цей процес охоплює різні складники, такі як комерційний, юридичний, транспортний, комунікаційний (Дубівка, 2013).

Аналізуючи наведене, можна зробити висновок, що у фінансово-економічній науці зміст поняття «збут» є більш ґрунтовним порівняно зі змістом поняття «продаж».

На законодавчому рівні поняття «продаж (реалізація) товарів» визначено пунктом 14.1.202 статті 14 Податкового кодексу України як будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими господарськими, цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів (Податковий кодекс, 2010).

У наукових дослідженнях «продаж» характеризується як особисте двостороннє спілкування, спрямоване на досягнення конкретних цілей, а саме на отримання прибутку від збуту, що вимагає конкретних знань, навичок та рівня компетенції (Дубівка, 2013).

Крім того, науковці виділяють поняття «персональний продаж» як платну форму усного представлення товару у ході бесіди з одним або кількома потенційними покупцями з метою формування мотивів купівлі певного товару (Примак, 2003).

Отже, термін «продаж» належить до бізнес-поняття та є основоположним елементом маркетингу, який нерозривно пов'язаний з комерційною діяльністю та націлений на конкретний результат. «Стимулювання» означає поштовх, мотивацію як динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, що керує поведінкою людини для задоволення своїх потреб.

*На підставі наведеного можна вважати, що **стимулювання продажу** – це вид маркетингової стратегії, який ґрунтується на рекламі як на одному з видів передачі комерційної інформації, що застосовує **прямі чи опосередковані заходи спонукального впливу на цільового споживача, спрямовані на отримання комерційного результату через купівлю/продаж товарів або надання послуг**.*

Тож, *істотними ознаками поняття «стимулювання продажу» є:*

– представлення товару у будь-якій формі інформаційного впливу на споживача з метою передачі комерційної інформації про продукт, послугу, «особу, ідею та/або товар» (п. 15 ст. 1 Закону № 270/96-ВР);

– формування спонукального впливу на споживача у вигляді «рекомендації або дії прямо чи опосередковано», спрямованих на отримання результату (ст. 1 Закону № 2899-IV);

– отримання результату в комерційних цілях через купівлю/продаж, «результатом або ймовірним результатом яких прямо чи опосередковано є стимулювання продажу» (ст. 1 Закону № 2899-IV).

Стимулювання продажу тютюнових виробів базується на рекламі, основним складником якої є інформація про продукт та різні способи її

розповсюдження, які прямо або опосередковано стимулюють споживача прийняти рішення вчинити дію, зокрема протестувати, спробувати, купити запропонований товар або послугу.

4. Чи є стимулюванням продажу надання послуги споживачам з приготування кальяну в закладах ресторанного господарства?

У мотивувальній частині Рішення № 320/23655/23 «Суд зауважує, що надання послуг з організації паління кальяну не може вважатися способом для стимулювання продажу тютюнових виробів споживачам. Отже, продаж кальяну не є наданням послуг з продажу тютюнових виробів з метою їх подальшого використання, позаяк послуга з продажу тютюну до кальяну чи кальяної суміші та надання кальяну не можуть бути окремими послугами, які надаються у закладах ресторанного господарства» (Рішення № 320/23655/23).

Висловлюючи таку позицію, Суд керується п. 47 Постанови Верховного Суду від 19 січня 2023 року у справі № 420/2004/22 (постанова ВСУ у справі № 420/2004/22, 2023): «положення абзаців першого та п'ятого частини першої статті 16 у системному зв'язку зі статтями 1 та 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», а також статтями 8 та 22 Закону України «Про рекламу», заборону стимулювання продажу тютюнових виробів, зокрема у спосіб продажу тютюнових виробів у наборі з будь-якими іншими товарами або послугами, необхідно розуміти так, що такий продаж забороняється у наборі з будь-якими іншими товарами, які не пов'язані із вживанням тютюнових виробів; сам по собі продаж тютюнових виробів або пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання (кальян), якщо такий продаж не передбачає здійснення заходів, визначених частиною першою статті 16 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», не може вважатися стимулюванням продажу тютюнових виробів, оскільки інше тлумачення цієї норми означало б повну заборону продажу тютюнових виробів та як наслідок закриття усіх закладів, що спеціалізуються на такому продажі» (Постанова ВСУ у справі № 420/2004/22, 2023).

Водночас частина перша статті 16 Закону № 2899-IV *забороняє будь-яку рекламу та стимулювання продажу тютюнових виробів*, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються тютюнові вироби (Закон № 2899-IV, 2005).

Пунктом п'ятим частини третьої статті 13 Закону № 2899-IV *забороняється куріння, вживання та використання тютюнових виробів*, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, *кальянів у приміщеннях закладів ресторанного господарства* (Закон № 2899-IV, 2005).

Тож на підставі наведених положень нормативних актів надання послуги споживачам з приготування кальяну з використанням тютюну для кальяну

в закладах ресторанного господарства можна вважати стимулюванням продажу тютюнових виробів.

5. Правова невизначеність Закону № 2899

Закріплюючи положення *«інші заходи прямого та непрямого стимулювання продажу тютюнових виробів та вживання тютюну»* в абзаці одинадцятому статті 16 Закону № 2899-VI, суб'єкт правотворчої діяльності нечітко та некоректно виклав цю норму, не надаючи конкретний перелік заходів і не вказуючи критеріїв прямого та непрямого стимулювання продажу (Закон № 2899-IV, 2005).

Така правова невизначеність надає правозастосовникам у кожному окремому випадку дискреційне повноваження на власний розсуд визначати повністю або частково вид і зміст рішення, про застосування якого вказано у постанові Верховного Суду від 22.09.2022 у справі № 910/2559/21 (Постанова ВСУ у справі № 910/2559/21), що «суд може, а не зобов'язаний, відповідно до викладеної в позові вимоги, визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону, і це повноваження суду є суддівською дискрецією. Дискреція суду має узгоджуватися із завданнями та засадами відповідного судочинства, зокрема з принципами диспозитивності та верховенства права» (Постанова ВСУ у справі № 910/2559/21).

Тому під час винесення Рішення № 320/23655/23 Суд, посилаючись на «незрозумілість» норми «стимулювання продажу тютюнових виробів», імовірно, керувався повноваженнями суддівської дискреції та вибрав індивідуальний підхід до сучасних обставин та пріоритетів у вирішенні справи, оскільки вона розглядалася у межах конкретних обставин.

6. Висновки

На нашу думку, *«стимулювання продажу тютюнових виробів»* – це система заходів інформаційного впливу (будь-якої пропозиції товару, послуги, їх реклами), які прямо або опосередковано спонукають споживача прийняти рішення вчинити дію, зокрема, спробувати, вжити, купити представлений товар (у вигляді тютюнових виробів) або отримати послугу з приготування кальяну, та які здійснюються у комерційних цілях.

Тому терміни «реклама» і «стимулювання продажу» стоять в одному синонімічному ряду зі значенням поєднання та послідовності, що логічно їх об'єднує в одне поняття.

Водночас у процесі дослідження встановлено, що поняття «стимулювання продажу тютюну», не маючи конкретного визначення у нормативних актах, виокремлюється суб'єктами права у правозастосовній діяльності, що викликає певну незрозумілість.

Крім того, *«інші заходи прямого та непрямого стимулювання продажу тютюнових виробів та вживання тютюну»*, визначені абзацом одинадцятим статті 16 Закону № 2899-VI, не надають досить зрозумілого змісту та чітко визначеного обсягу.

Така правова невизначеність ускладнює тлумачення положень Закону № 2899-VI та не забезпечує їх ефективну реалізацію, що призводить до дисбалансу у регулюванні питань з попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, зокрема, щодо заборони будь-якої реклами та стимулювання продажу тютюнових виробів.

Закон № 2899-VI потребує внесення змін у межах досягнення співвідношення якості закону відповідно до принципу правомірних очікувань (*legitimate expectations*), якому приділяється суттєва увага і Венеційською Комісією, і Конституційним Судом України, який проголошує, що «законодавство має бути зрозумілим і чітким та його застосування має бути передбачуваним для всіх зацікавлених сторін».

На підставі проведеного аналізу правових актів та судової практики, на нашу думку, по-перше, у статті першій (Визначення термінів) Закону № 2899-VI доцільно закріпити поняття «стимулювання продажу тютюнових виробів». По-друге, вдосконалити абзац одинадцятий статті 16 Закону № 2899-VI, прописавши в ньому абсолютно визначену норму з вичерпною конкретністю заходів прямого та непрямого стимулювання продажу тютюнових виробів та їх критеріїв.

Список використаних джерел:

1. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 05 лютого 2024 у справі № 320/23655/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116803377> (дата звернення: 09.10.2024).
2. Рамкова конвенція Всесвітньої організації охорони здоров'я із боротьби проти тютюну, ратифікована від 15.03.2006 Законом України № 3534-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_001#Text (дата звернення: 10.10.2024).
3. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 № 2899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
4. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
5. Примак Т.О. Маркетингові комунікації : навчальний посібник. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 280 с. (дата звернення: 18.10.2024).
6. Павленко А.Ф., Войчак А.В., Примак Т.О. Маркетингові комунікації: сучасна теорія і практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с. (дата звернення: 18.10.2024).
7. Сокол П.М. Особливості стимулювання збуту на торговельному підприємстві. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Випуск 65. С. 79. URL: http://bses.in.ua/journals/2021/65_2021/14.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
8. Дубівка Д.В. Поняття «збут» в системі управління підприємством. *Економіка та держава*. 2013. № 2. С. 95. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2013/26.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
9. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 28.10.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 19 січня 2023 у справі № 420/2004/22. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108515764&red=100003a202978867390c2636007dcd0ae4c0e1&d=5> (дата звернення: 28.10.2024).

11. Постанова Верховного Суду від 22.09.2022 у справі № 910/2559/21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106380395&red=10000364b239b8570c87ac604483c8c3115288&d=5> (дата звернення: 28.10.2024).

References:

1. Decision of February 5, 2024 № 320/23655/23 of the Circuit Administrative Court of Kyiv City. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116803377>.
2. Framework convention of the World Health Organization on the fight against tobacco, ratified by the Law of Ukraine (2006, March). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_001#Text.
3. On measures to prevent and reduce the use of tobacco products and their harmful effects on the health of the population: Law of Ukraine (2005, September). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15#Text>
4. About advertising: Law of Ukraine (1996, July). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Primak, T.O. (2003). Marketing communications: a textbook. Kyiv: Elga, Nika Center. 280 p.
6. Pavlenko, A.F., Voychak, A.V., Prymak, T.O. (2005). Marketing communications: modern theory and practice: monograph. Kyiv: KNEU. 480 p.
7. Sokol, P.M. (2021). Peculiarities of sales promotion at a trading company. Retrieved from: http://bses.in.ua/journals/2021/65_2021/14.pdf.
8. Dubivka, D.V. (2013). The concept of “sales” in the enterprise management system. Retrieved from: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2013/26.pdf.
9. Tax Code: Law of Ukraine (2010, Desember). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
10. Resolution of January 19, 2023 № 420/2004/22 of the Supreme Court of Ukraine. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108515764&red=100003a202978867390c2636007dcd0ae4c0e1&d=5>.
11. Resolution of September 22, 2022 № 910/2559/21 of the Supreme Court of Ukraine. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106380395&red=10000364b239b8570c87ac604483c8c3115288&d=5>.

ON DEFINING THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “SALES PROMOTION OF TOBACCO PRODUCTS”

Svitlana Seminoh,

Candidate of Legal Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher at the Department of Planning and Coordination of Scientific and Legal Research of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
orcid.org/0000-0002-8464-1010
ya.svetlana1308@gmail.com

The purpose of the article. Firstly, to define the essence of the concept of “promotion of tobacco products”, and secondly, to reveal the problem of whether the provision of hookah services to consumers in restaurant establishments is a promotion of sales based on a comprehensive analysis of international and national law and case law on the prevention and reduction of tobacco use, in particular, the prohibition of any advertising and promotion of tobacco products.

Methods. *The article uses the general scientific methodology for conducting legal research, in particular, the methods of analysis and synthesis, comparative legal, systemic and structural, and others. The empirical basis of the study is formed by the legal acts of national and international law governing the prevention and reduction of tobacco use and its harmful effects on public health, and by the case law.*

Results. *Based on the analysis of the legal acts of Ukraine regulating the prevention and reduction of tobacco use and its harmful effects on public health, and the case law, the author has established that there is no regulatory definition of the concept of “tobacco sales promotion” at the national legislative level. At the same time, at the doctrinal level, the fundamentals of economic theory operate with the concept of “sales promotion”, which is characterized as a general theoretical doctrine closely related to advertising. In this regard, the article:*

- clarifies the content of the concept of “tobacco sales promotion” and the set of its essential features in comparison with the concept and essential features of “marketing”, “sales” and “advertising”. The essence of the concept of “tobacco sales promotion” is formulated;*
- the author expresses a reasoned position as to whether the provision of hookah service to consumers using hookah tobacco in restaurant establishments is a sales promotion.*

Conclusions. *In order to balance the quality of the law in accordance with the principle of legitimate expectations, the provisions of Law No. 2899-VI need to be supplemented, in particular, by defining the concept of “promotion of tobacco products” in Article 1 and establishing an exhaustive specific list of “other measures of direct and indirect promotion of tobacco products” in paragraph 11 of Article 16.*

Key words: tobacco sales promotion, essential features of sales promotion, advertising, essential features of advertising, hookah preparation, hookah sale, sales, sales promotion, tobacco sales, sale of tobacco products, restaurant facilities.

Наукове видання

Адміністративне **ПРАВО і ПРОЦЕС**

науково-практичний журнал

№ 3 /2024

Коректура • Н. Славогородська
Комп'ютерна верстка • М. Михальченко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Формат 70/100/1/16. Ум.-друк. арк. 5,11. Наклад 300 прим. Замов. № 1224/843.
Гарнітура Times. Папір офсет. Цифровий друк.
Підписано до друку 30.08.2024.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Scientific publication

Administrative **LAW and PROCESS**

scientific and practical journal

№ 3/2024

Proof reading N. Slavohorodska
Desktop publishing M. Mykhalchenko

The authors are fully responsible for the collation, accuracy of facts, quotes, economic-statistical data, proper names and other information.

Format 70/100/1/16. Printer's sheet 5,11 Circulation 300 copies. Order 1224/843.

Typeface Times. Offset paper. Digital printing.

Authorized for printing as of 26.05.2024.

Publishing House "Helvetica"

65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.

Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of a publishing entity ДК No 7623 dated 22.06.2022